

Ананьєва Олена Павлівна – кандидат філософських наук, доцент (Севастополь). Докторант кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності Державного закладу "Південноукраїнській національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського"

УДК 172.3

ТОЛЕРАНТНІСТЬ ЯК МЕХАНІЗМ ФУНКЦІОНУВАННЯ МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛІЗМУ

У статті досліджуються питання механізмів функціонування мультикультурності суспільства відповідно до запропонованої концепції толерантності. Доводиться, що соціум як носій символічних культурних програм може відтворюватися і розвиватися тільки за умови збереження, взаємодії та прогресу існуючого в ньому культурного різноманіття.

Ключові слова: діалог, емпатія, мультикультуралізм, мультикультурна взаємодія, мультикультурна ментальність, мультикультурна особистість, соціокультурний простір, толерантність.

ТОЛЕРАНТНОСТЬ КАК МЕХАНИЗМ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛИЗМА

В статье исследуются вопросы механизмов функционирования мультикультурности общества в соответствии с предложенной концепцией толерантности. Доказывается, что социум как носитель символических культурных программ может воспроизводиться и развиваться только при условии сохранения, взаимодействия и прогресса существующего в нем культурного многообразия.

Ключевые слова: диалог, мультикультурализм, мультикультурное взаимодействие, мультикультурная ментальность, мультикультурная личность, социокультурное пространство, толерантность, эмпатия.

TOLERANCE AS A MECHANISM OF MULTICULTURALISM FUNCTIONING

The article investigated the mechanisms of functioning multicultural society in accordance with the proposed concept of tolerance. It is proved that the society as a carrier of symbolic cultural programs can play and develop only under condition of preservation, cooperation and progress in its current cultural diversity.

Keywords: dialogue, empathy, multiculturalism, multicultural identity, multicultural interaction, multicultural mentality, socio-cultural space, tolerance.

Актуальність проблеми. Розвиток сучасного суспільства може розглядатися як процес динамічної взаємодії безлічі різних культур, кожна з яких володіє своїми, тільки їй властивими традиціями, звичаями, моделями взаємодії. Цінності однієї культури часто несумісні з цінностями інших, а іноді й настільки специфічні, що їх адекватне розуміння доступно тільки тим, хто належить до даної культури або наділений досить чуйним соціальним і культурним баченням, вільним від етноцентристських догм і забобонів. Небажання поважати й визнавати цінності чужої культури часто призводить до нетерпимості, дискримінації та навіть до прямої агресії по відношенню до неї. Основна проблема сучасності полягає в тому, що соціум як носій символічних культурних програм може відтворюватися і розвиватися тільки за умови збереження, взаємодії та прогресу існуючого в ньому культурного різноманіття. Дійсне прийняття різноманіття змушує сучасне суспільство відмовлятися від всяких проявів нетерпимості та рухатися до толеранізації соціальних відносин, що виражається у визнанні та взаємному прийнятті інших соціальних і культурних груп. У зв'язку з цим є актуальним розгляд безпосередньо механізмів функціонування мультикультурності суспільства відповідно

до запропонованої концепції толерантності.

Аналіз останніх наукових досліджень. Питання мультикультуралізму достатньо вивчені сучасним соціально-філософським знанням. Фахівці з проблем мультикультуралізму за кордоном – Ф. Барт, Дж. Грей, В. Липп, Ч. Тейлор та інші, а також російські вчені А. Куропятник, Н. Лебедева, В. Малахов, Г. Палаткіна, українські дослідники О. Бандурка, Р. Шульга у феномені мультикультуралізму вбачають «механізм» стабілізації суспільства, розвитку його етнічного та культурного різноманіття. Українські вчені проблему мультикультуралізму пов'язують із питаннями національної ідентичності та толерантності (І. Бубнов, Ю. Халілова-Чуваєва). Велике значення має вивчення ціннісних підстав і операційних принципів мультикультуралізму (О. Бандурка), а також питань міжкультурної комунікації на українських територіях (Б. Слющинський). Особливу цінність представляють дослідження мультикультурного простору (Р. Шульга).

Вивчення толерантності також має багату історію. Це «західна» історико-філософська школа, яка розглядає моделі толерантності в цивілізаційному підході (М. Вебер, Г. Гегель, Т. Бокль, І. Кант, Л. Морган, Ш. Монтеск'є, Ж - Ж. Руссо, О. Шпенглер, К. Поппер, Г. Ріккерт, А. Джойнбі, С. Хантінгтон). Підстави концепції толерантності закладені в рамках науки Російської імперії і пізніше (Н. А. Бердяєв, Н. Я. Данилевський, І. А. Ільїн, Н. О. Лоський, В. С. Соловйов, А. С. Хомяков та ін.). Існують історико-філософські роботи про роль толерантності як чинника стійкості суспільства в еволюції цивілізацій (О. Грелл, В. Золотухін, І. Карлі, Дж. Лаурсен, В. Лекторський, У. Монтер, Р. Портер, Л. Скворцов та ін.) У сучасних дослідженнях толерантність розглядається як філософська категорія відображення поведінки людини та її гармонійної взаємодії з навколишнім світом (В. А. Балханов, В. А. Васильєв, Б. С. Гершунський, Г. Д. Дмитрієв, Д. В. Зінов'єв, С. Мендус, П. Ніколсон, Л. В. Скворцов, Б. Вільямс та ін.) У соціально-філософських дослідженнях зарубіжжя прийнято говорити про толерантність до різноманітних проявів самобутності (Дж. Бенкс, Я. Пей, М. Уолцер, К. Епплайя).

Наукова думка в Україні розробляє новітні тенденції у вивченні феномена толерантності, пов'язані з культурно-філософськими, соціально-психологічними та соціально-педагогічними підходами. Це дослідження толерантності до невизначеності, в тому числі, у зв'язку з питаннями ідентичності (А. І. Гусєв), проблеми формування толерантності в сучасних педагогічних дослідженнях (О. Волошина). Толерантність розглядається як науково-освітня цінність, як елемент світогляду та культури (О. Бабаєва, О. Грива, Н. Краснова, Н. Саніна, Ю. Тодорцева). Толерантність досліджується як частина духовної культури перехідних епох, в теорії сучасного наукового знання, як загальнолюдська проблема, сучасний світовий порядок, як нова ідеологія європейської молоді та категорія соціалізації людини. Новелами є дослідження толерантності в транзитних демократіях і в філософсько-етичних учіннях (Ю. Бойчев, О. Довгополова, Ю. Ірхіна, М. Козловець, А. Колесник, С. Ростецька, М. Рудь, О. Хома, О. Шаюк).

Мета статті. Незважаючи на достатню кількість різних досліджень з проблем мультикультурності і толерантності, відкритим залишається питання про вивчення механізмів функціонування власне мультикультуралізму як феномена глобалізації, що може внести ясність про новітній стан соціальних відносин між окремими соціокультурними утвореннями, який засновано на плюральності та свободі світогляду. Метою даної статті є осмислення феномена толерантності як чинника й основного механізму функціонування мультикультуралізму, що пов'язано з розробкою основ взаємозалежності категорій толерантності та мультикультуралізму, інноваційно-синергетичними підходами до вивчення соціокультурного розвитку цивілізації в цілому.

Виклад основного матеріалу дослідження. У динамічно мінливому світі є ціла низка проблем, від вирішення яких залежить добробут сучасного соціуму, проходження соціальних процесів і світоустрій в цілому. Поряд з низкою проблем, пов'язаних з екологією, економічними і політичними питань, сюди можна віднести проблеми духовного порядку, пов'язані з

моральними смисловими орієнтирами сучасної людини, етикою спілкування і поведінки людей, а також культурою взаємодії.

В останні десятиліття розвиток суспільства протікає в руслі загальносвітового соціокультурного інтеграційного процесу. У глобалізованому соціумі людина постійно перебуває на рубезі культур, взаємодія з якими вимагає від нього діалогічності, розуміння, поваги до культурної ідентичності інших людей. Сучасне суспільство зіткнулося з різними проблемами, які спостерігаються в повсякденному житті. Це: роз'єднаність людей, крайній індивідуалізм, егоїстичні тенденції, прагматизм, відсутність широкої культурної складової світогляду, вузькість інтересів і кругозору, замкнутість на побутових проблемах, антигуманізм і егоцентризм. Все це відбивається на людських взаєминах, що викликало регрес взаємодії. Вчені відзначають, що зовнішні і внутрішні конфлікти стали в житті людей постійним негативним фактором впливу на духовне обличчя кожної окремої людини і на суспільство в цілому. У сучасних умовах проблема культури взаємин є однією з найбільш гострих. І в даній ситуації питання про толерантність, вектор її розвитку відіграє істотну роль. Формування толерантності суб'єктів соціуму виступає одним з головних способів подолання черги протиріч і прояви конфліктних настроїв.

Усе зазначене яскраво проявляється в контексті різноманіття культур нашого світу, коли посилюється нетерпимість і навіть деяка ворожість по відношенню до інших, «не своїх» форм самовираження і прояву людської індивідуальності. Питання про взаємне співіснування різноманіття культур відбивається в теорії мультикультуралізму, яка стала одним із специфічних проявів глобалізаційних процесів та відображенням постнекласичних тенденцій у сучасній соціальній філософії. Ідеологія мультикультуралізму, що виникла як відповідь на питання «що станеться з національними культурами в епоху глобалізації?», являє собою сукупність поглядів, що проголошують примат «культурного розмаїття» над етнокультурною гомогенністю держав і спрямовані на вирішення етноконфесійних і соціокультурних проблем сучасного соціуму.

На початку ХХІ ст. елементи мультикультуралізму можна виявити в суспільному житті практично будь-якої багатонаціональної держави, навіть якщо офіційно політика мультикультуралізму в неї не проголошується. Але в кожній державі практика мультикультуралізму має свою специфіку, ґрунтуючись на одній з безлічі мультикультуралістських теорій.

Глобалізація зачіпає все більше сторін життя сучасного суспільства, породжуючи тим самим активну протидію собі. Різкі спалахи націоналізму, сепаратизму та етнорелігійного тероризму змушують задуматися про перспективи співіснування національних культур у майбутньому. В цих умовах мультикультуралізм позиціонує себе як ідеологія, здатна запобігти можливому «зіткненню цивілізацій» за допомогою узгодження основних цінностей, розвитку єдиних соціальних норм і виховання в суспільстві толерантності до проявів «іншого». Критики мультикультуралізму, навпаки, вбачають у практиці прийняття чужих культур небезпеку релятивізму й розмивання національної ідентичності, стверджуючи, що толерантності повинні бути поставлені жорсткі межі [1, с. 78–85].

Мультикультуралізм – політика, спрямована на розвиток і збереження в окремо взятій країні й в світі в цілому культурних відмінностей, та ідеологія, що обґрунтовує таку політику. Важливою відмінністю від політичного лібералізму є визнання мультикультуралізмом прав за колективними суб'єктами: етнічними та культурними групами. Такі права можуть виражатися в наданні можливості етнічним і культурним громадам управляти освітою своїх членів, висловлювати політичну оцінку тощо. Ідея мультикультуралізму висувається головним чином у високорозвинених суспільствах Європи, де здавна існує значний рівень культурного розвитку. У сучасній Європі мультикультуралізм передбачає насамперед включення в її культурне поле елементів культур іммігрантів з країн «третього світу» (у тому числі з колишніх колоній європейських країн). Критики мультикультуралізму стверджують, що в підсумку виходить повне руйнування багатовікових культурних засад, розвинених культурних

традицій, тобто подібне змішання завжди веде до усереднення. На їхню думку, якщо низький рівень культурного розвитку мігрантів безсумнівно підвищується, то високий рівень культури цільової країни мультикультуралізму незмінно падає [1, с. 78–85].

У зв'язку з цим розглянемо проблемні ситуації різних напрямків мультикультурної політики, втілених на несхожій етнічній та соціокультурній основі. Так, у Німеччині, в жовтні 2010 року, на зустрічі з молодими членами Християнсько-демократичного союзу в Потсдамі, канцлер Ангела Меркель заявила, що спроби побудувати мультикультурне суспільство «повністю провалилися». Вона також заявила, що іммігранти повинні інтегруватися, приймати культуру Німеччини та її цінності [2]. Це сприяло зростанню дебатів в Німеччині з приводу імміграції, що відбулося на питанні про ту міру, в яку мусульманські іммігранти повинні інтегруватися в німецьке суспільство. Широкий громадський резонанс отримало також інтерв'ю журналу «Lettre International» 30 вересня 2009 року члена Соціал-демократичної партії Німеччини Тіло Саррацина, який наголосив, що значна частина арабських і турецьких іммігрантів зовсім не готова і навіть не хоче інтегруватися в німецьке суспільство. Саррацин підкреслив: «Інтеграція є завданням того, хто інтегрується. Я не зобов'язаний терпіти того, хто нічого для цього не робить. Я взагалі не зобов'язаний когось терпіти, хто живе на кошти держави, суперечить цій державі, не дбає про освіту своїх дітей ...» [3].

Окремо можна розглянути питання мультикультурних зв'язків на Балканах, де до II Світової Війни перші паростки напруженості виникали через багатонаціональний склад монархічних держав та абсолютне політичне та демографічне домінування сербів. Для Югославських протистоянь, які мали місце в період між 1991 і 2001 роками, були характерні гострі етнічні конфлікти між народами колишньої Югославії, в основному, між сербами, з одного боку, і хорватами, боснійцями та албанцями, з іншого. Але й між боснійцями і хорватами в Боснії і македонцями та албанцями в Македонії також були тертя. Проте, даний конфлікт, безсумнівно, ґрунтується не тільки на власне культурно-національних протиріччях, він має своє коріння в різних політичних, економічних та соціокультурних проблемах, а також в давній етнічній та релігійній напруженості [4].

У першій офіційно мультикультурній країні – Канаді також існують проблеми в реалізації мультикультурних практик. Близько 20% сьогоdnішніх громадян Канади народилися за межами країни. Недавні іммігранти в основному зосереджені в Ванкувері, Монреалі і Торонто. Канадська провінція Квебек має тенденцію до заохочення міжкультурних зв'язків, підтримуючи людей будь-якого походження, наполягаючи при цьому, що вони інтегруються у переважно франкомовну культуру Квебека. Тим не менш, багато квебекців, незважаючи на офіційну національну політику двомовності, вважають, що мультикультуралізм загрожує їх національній ідентичності. У 2008 році, в ході консультації Комісії з проживання, що обговорює культурні відмінності, яку очолювали соціолог Жерар Бушар і філософ Чарльз Тейлор, було визнано, що Квебек є де-факто плюралістичним суспільством, але канадська модель мультикультуралізму «не дуже добре проявляється в умовах Квебека». Комісарами комісії були названі чотири причини проти мультикультуралізму в квебекському суспільстві: а) занепокоєння з приводу мови не є важливим чинником в англійській Канаді; б) не було знайдено фактів відсутності безпеки меншин; в) в Канаді більше не існує етнічної групи більшості; г) найменш за все дбають про збереження основ культурних традицій в англійській Канаді [5, с. 42–44].

Особливо незвичайними є мультикультурні відносини в Японії. Японське суспільство з його ідеологією однорідності традиційно відкидає будь-які спроби визнати необхідність етнічної диференціації. Такі вимоги були відкинуті навіть щодо таких етнічних меншин, як айни. Колишній прем'єр-міністр Японії Таро Асо назвав Японію нацією «однієї раси». Однак, в 2005 році, Д. Дьєн, спеціальний доповідач Комісії ООН з прав людини, у своїй доповіді висловив заклопотаність з приводу расизму в Японії і заявив, що уряду необхідно визнати глибину проблеми. Дьєн прийшов до висновку, що расова дискримінація та ксенофобія в Японії першу чергу впливає на три групи: національні меншини, латиноамериканців

японського походження, в основному, японських бразильців, та іноземців з інших азіатських країн [6].

Все частіше звучить у виступах і дослідженнях соціальних філософів, політологів та культурологів тема мультикультуралізму як можливого варіанту вирішення етнонаціональних проблем сучасної Росії. Діапазон думки про правомірність застосування на практиці ідей мультикультуралізму в Росії коливається від повного неприйняття цього «чужорідного» явища, до закликів поширити цю, ліберальну по своїй суті, концепцію існування поліетнічної держави, на практику міжетнічних відносин в Російській Федерації. Серед найбільш небезпечних наслідків мультикультуралізму відзначаються етнічна фрагментація суспільства, свідома відмова від найменших проявів асиміляції з основною панівною культурою (навіть у середовищі новоприбулих іммігрантів), і, як результат, – наростання напруженості в міжетнічних і міжконфесійних відносинах. Абсолютизація і відокремлення національних відмінностей особливо тривожать критиків мультикультуралізму стосовно до Росії, історично сформованої багатонаціональної держави з такою багатонаціональною культурою, для якої західна ідея, яка народилася в «іммігрантських» державах, буде небезпечним кроком назад. На думку прихильників мультикультуралізму, здійснення його принципів у внутрішній політиці Росії сприятиме підвищенню рівня толерантності в російському суспільстві і зниження етноконфесійного потенціалу його конфліктності. Істина в ставленні до політики мультикультуралізму швидше за все знаходиться посередині. Головне полягає в тому, що ігнорувати мультикультурні процеси РФ не може з причин об'єктивного порядку [7, с. 14–18].

Як бачимо, в самих різних країнах і спільнотах мультикультурна взаємодія неминуче виникає при наявності представників кількох, або хоча б двох культурних напрямків, що опинилися співіснувати на територіально близькому просторі. Розглянуті приклади проблемного становища функціонування мультикультурних зв'язків відображають наявність одного фактора, загальної ланки, присутньої в процесі мультикультурної взаємодії в будь-якій культурно-цивілізаційній спільноті. Мультикультурна комунікація і взаємозалежність, що виникають як наслідок такої взаємодії, породжують проблему толерантності. Можна визнати, що само мультикультурна взаємодія можлива лише за наявності феномена толерантності, і не тільки можлива, але й вимагає толерантності, породжує толерантні відносини як необхідний стан, який подібна мультикультурна взаємодія обумовлює. Мультикультуралізм в такому випадку, виглядає дійсно, як один з аспектів толерантності, що полягає у вимозі паралельного існування культур з метою їх взаємного проникнення, збагачення і розвитку в загальнолюдському руслі масової культури.

В умовах функціонування мультикультуралізму толерантність не зводиться до простої терпимості, а підкреслює спосіб ставлення до неприємних або неприйнятних об'єктів – пробачливе їх допущення або вимушене терпіння без застосування насильства. При мультикультурній взаємодії толерантність підкреслює право особистостей, з конгломерату яких складається мультикультурна спільнота, на збереження автономії.

Важливість толерантності для мультикультурного середовища, насамперед, в тому, що як соціально-філософський і соціально-психологічний феномен толерантність передбачає налаштованість особистості на паритетний діалог, пізнання нового, «чужого». Кожний народ, складений з окремих особистостей, приходить до усвідомлення культурної рівноцінності всіх народів, що проживають на Землі, шляхом особистісного самопізнання. Так народжується феномен мультикультурної особистості. Можна признати, що особистість стає мультикультурною в тому випадку, коли вона вимушено і несвідомо проявляє толерантність до чужих помислів, вірувань, поведінки, володіє загостреним почуттям справедливості, прагненням до освіти, добре володіє робочими мовами міжнаціонального спілкування. Людина, що втілює в собі мультикультурну особистість, – в повному розумінні поборник толерантного ставлення між людьми різних націй і рас, заснованого на взаєморозумінні, взаємній довірі, взаємозбагаченні культур, цінностей, знань і технологій.

В умовах глобалізації подальше дослідження мультикультурної особистості за допомогою

категоріального апарату персоналізму відкриває нові можливості. Колективне несвідоме, як спадщина предків, є не індивідуальним, а загальним для всіх людей і являє собою справжню основу індивідуальної психіки. В основі колективного несвідомого лежать стійкі образи, названі К. Юнгом архетипами. Виникає феномен ментальності, яка у своїй сутності являє собою історично перероблені архетипічні уявлення, через призму яких відбувається сприйняття основних аспектів реальності простору, часу, політики, економіки, культури, цивілізації, релігії [8, с. 5–85].

Ментальність виражають не стільки індивідуальні установки кожного з людей, скільки позаособистісна сторона суспільної свідомості. Суб'єктом ментальностей є не індивід, а соціум. Ментальні установки проявляються у вербальній культурі суспільства, у мові жестів, в поведінці, звичаях, традиціях і віруваннях. Розгляд ментальних особливостей свідомості тієї чи іншої соціокультурної групи дозволяє проникнути в прихований шар суспільної свідомості, об'єктивно і глибоко передавальний, і відтворює умонастрої епохи, щоби розкрити глибоко укорінений і латентний зріз реальності – образів, уявлень, сприймань, які у більшості випадків залишаються незмінними, навіть при зміні однієї ідеології іншої. Це пояснюється більшою, у порівнянні з ідеологією, стійкістю ментальних структур. Ментальність сучасного рівня розвитку цивілізації являє собою сукупність найбільш стійких і триваючих в багатьох поколіннях усвідомлених або неусвідомлених архетипів народів Європи, Америки, Євразії, підсвідомої взаємної компліментарності, символів (святинь, ідеалів, цінностей, принципів), а також об'єднуючих світоглядних установок, що і є, по суті, внутрішньою основою зв'язків, які визначаються сучасністю як мультикультурні.

Характер мультикультурної ментальності та пріоритети ціннісних орієнтацій в умовах мультикультуралізму визначаються багато в чому культурними традиціями, а також особливостями соціально-політичних і економічних ситуацій на кожному етапі суспільного розвитку. Домінантою при виборі правильних рішень економічних, соціальних та особистих проблем виступають системи базових та інструментальних цінностей, а також поведінкові установки, стандарти й норми. Тому для масової свідомості сучасного мультикультурного суспільства, структурного за своєю природою, в даний час особливо характерні форми прояву традиційних «культурних опозицій», що представляють різноспрямовані цінності від відродження національних мов до активізації релігійної діяльності представників різних конфесій. Як показують дослідження, соціальні, геополітичні, економічні події від 90-х років ХХ віку до початку нинішнього століття значно вплинули на цивілізаційну ментальність, але суттєвих змін в ієрархію основних життєвих цінностей не внесли. У представників самих різних культурних спільнот на першому місці залишилися сім'я, цікава діяльність, спокійна совість, на останньому – влада, визнання, успіх. Саме тому сучасні стратегії соціокультурного розвитку представляється необхідним вибудовувати з урахуванням найважливіших принципів толерантності: поваги прав і гідності людини, її культурних норм та ідеалів, її індивідуальних ціннісних орієнтацій.

Визначаючи толерантність як механізм функціонування мультикультурних зв'язків, слід зазначити взаємодію між поняттям «толерантність» і гуманізацією цивілізаційної ментальної системи. Звертаючи погляд у минуле, слід підкреслити, що концепція толерантності в етичному плані народжена гуманістичними тенденціями епохи Ренесансу. Характеризуючи людину як головну неминущу цінність, ця епоха в той же час підкреслює цінність різних людських чеснот, до яких відносяться також гідності, що відрізняють одну людину від іншої, виділяють її індивідуальну своєрідність.

Значення толерантності як умови збереження різноманіття надзвичайно актуальне в сучасному соціумі. Поняття «толерантність» взаємно обумовлено і пов'язане з такими поняттями як «етика», «моральність», «емпатія», «діалог», «міжособистісна взаємодія», «міжкультурна комунікація». Не секрет, що питання етики, моралі й моральності часто «вимикають» з об'єктної сфери пильного розгляду в різних областях людської діяльності. Дуже часто в сучасному світі в центрі уваги перебувають проблеми, зумовлені різними

економічними та політичними домінантами, які так чи інакше пов'язані з суто матеріальною складовою буття. Питання, звернені в духовну площину, часто витіснені зі свідомості суб'єктів соціуму більш глобальними проблемами. У той же час витoki цих глобальних проблем йдуть від недосконалості внутрішнього світу людини, яка є творцем всіх матеріальних і духовних цінностей. І питання етики, моральності є фундаментально утворюючими в контексті витворення гармонії мікрокосмосу кожного окремого індивіда, кожного суб'єкта соціуму, визначають спрямованість його особистості. Це, в кінцевому рахунку, і визначає вирішення багатьох економічних і політичних питань. «Моральність є не надбудовою над економікою, політикою або релігією, а, навпаки, основою нормального функціонування суспільства. Фундамент добрих людських почуттів і вчинків, закладений в природному почутті солідарності, космічно загально значимий. На кожному рівні розвитку людського духу етика вказувала можливий шлях здобуття людяності. Вона визначає не тільки перспективи майбутнього, але й ближнє коло людських відносин ...» [9, с. 411].

Міжособистісні відносини, які носять деструктивний характер, є серйозною перешкодою для продуктивної життєдіяльності соціуму, викликають негативні емоційні реакції, що, у свою чергу, негативно позначається на результативності всього соціокультурного процесу в цілому. Для створення конструктивних відносин у вигляді ключового сучасних концепцій соціокультурного розвитку використовується поняття «діалог». З точки зору взаємодії діалог є основою основ людського розвитку як такого. Без діалогу цивілізаційний розвиток взагалі втрачає всякий сенс, оскільки діалог на глибинному, власне діалогічному рівні, передбачає адекватну інтерпретацію смислів співрозмовника, перетворення його інформацію в правильному смислового ракурсі і по-справжньому слухання співрозмовника. Це передбачає бажання і здатність людини взаємодіяти з іншим суб'єктом, розуміючи й глибоко усвідомлюючи запропоновану йому інформацію, жваво, а не механічно реагуючи на неї, орієнтуючись саме на іншого, а не на себе. Необхідність мислити діалогічно диктується пріоритетами сучасної парадигми соціокультурного розвитку, виявляє її гуманістичну основу. М. М. Бахтін, який зробив значний внесок у розробку гуманістичної методології пізнання особистості, свідчив, що «тільки в спілкуванні, у взаємодії людини з людиною розкривається «людина в людині» як для інших, так і для себе» [10, с. 336].

Створення істинного діалогу припускає наявність емпатійності у суб'єкта діяльності як особистісної властивості, глибоко вкоріненої у свідомості, яка стає частиною його внутрішнього світу. Емпатія – таке духовне єднання особистостей, коли одна людина настільки переймається переживаннями іншої, що тимчасово ототожнюється з нею, як би розчиняється в неї. Ця емоційна особливість людини відіграє велику роль у спілкуванні між людьми, віхньому сприйнятті, встановленні взаєморозуміння. За визначенням А. В. Петровського, емпатія – це осягнення емоційного стану, проникнення-відчуження в переживання іншої людини [11]. Емпатія робить людину більш гнучкою, творчою, відкритою позитивному досвіду, спонукає її йти на компроміс, орієнтуватися на точку зору іншої людини, приймати позицію партнера, що, власне, і відповідає декларованим основам мультикультурності в сучасному світі.

Кореляція поняття «толерантність» з вищенаведеними міркуваннями очевидна. Дійсно, сформувати толерантність можна тільки в умовах істинного діалогу, з опорою на етично грамотну професійну та життєву позицію здатних до емпатії суб'єктів сучасного глобального мультикультурного співтовариства. Сформована толерантність, у свою чергу, є невід'ємною якістю глобального соціуму, механізмом функціонування того суспільного стану, який у сучасному знанні представляється як мультикультуралізм.

Висновки і перспективи подальших наукових розробок у даному напрямку. Феномен толерантності та мультикультуралізму в сьогодишньому глобальному виконанні працюють не на інтеграцію інокультурних представників суспільства або тим більше їх асиміляцію, а на сегрегацію та створення різних типів внутрішнього супротивника. При цьому інтеграційні механізми (освіта, армія, професійна соціалізація та ін.) працюють злагоджено, але охоплюють лише малу частину представників інокультурних співтовариств в самих різних

країнах.

На наш погляд, для пошуку механізмів прогресивного розвитку сучасного соціуму важливо узаконення гуманістичних ціннісних парадигм. Толерантність вбачається найпершим з таких механізмів, який допоможе загальносвітовим і європейським лідерам подумати про те, як змусити безвідповідальних людей поважати життєво важливі цінності не тільки свого, але й інших народів. Толерантності сприяють знання, відкритість, спілкування та свобода думки, совісті і переконань. Толерантність сьогодні – це не тільки моральний обов'язок, а й політична, і правова потреба. Толерантність – це «чеснота, яка робить можливими досягнення світу і сприяє заміні культури війни культурою миру» [12].

У зв'язку з функціонуванням мультикультурної парадигми розвитку світу представляється необхідним вирішити ті соціальні проблеми, які ускладнюють становище інокультурних членів спільнот і роблять життя в різних культурних спільнотах непривабливою і навіть небезпечною для корінних громадян. Як уявляється, перша обов'язкова умова – обумовлений толерантними підходами постійний двосторонній діалог між корінними громадянами та представниками автономних інокультурних спільнот, заснований на співчутті та емпатії, обоюдне бажання зрозуміти один одного.

У цьому сенсі дуже важливий філологічний аспект проблеми. Очевидно, що для успішного діалогу потрібно, щоб інокультурні представники прагнули вивчити мову країни, в якій вони живуть. Але настільки ж обов'язково для досягнення взаєморозуміння визнання за цими людьми права жити в європейській (або неєвропейській) демократичній державі, зберігаючи і розвиваючи рідну мову, свої вірування та культурні традиції.

Безумовно, проведення грамотної і розширеної політики мультикультуралізму потребує матеріальних витрат, внесення вироблених шляхом компромісу змін до законодавства, перегляду окремих положень освітніх програм і правил. Але головне – потрібно добитися певних зрушень у суспільної свідомості як представників корінного населення безлічі країн, так і членів інокультурних спільнот, а це зробити найважче. Необхідні громадські структури, діяльність яких має на меті досягнення міжкультурного взаєморозуміння. Потрібні спеціальні добре фінансовані культурні програми, які будуть регулярно знайомити корінних жителів країни з релігією, культурою, мистецтвом, традиціями, зі стилем життя людей інших культур, які живуть разом з ними. Потрібне також всебічне дослідження питань міжкультурних зв'язків і механізмів толеранізації відносин, які виникають у мультикультурному суспільстві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Паин Э.А. Трудный путь от мультикультурализма к интеркультурализму / Э.А. Паин // Вестник Института Кеннана в России. – 2011. – № 20. – С. 78–85.
2. Меркель заявила о провале мультикультурализма. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: URL: www.bbc.co.uk/russian/.../101016_merkel_multiculturalism_failed.shtml. – Название с экрана.
3. Саррацин Тило - Германия: самоликвидация.[Электронный ресурс]. – Режим доступа: URL: royallib.com/book/.../germaniya_samolikvidatsiya.html. – Название с экрана.
4. Сергій Шевченко. До 250-річчя Нової Сербії. Традиції зв'язків...[Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: ...library.kr.ua/kray/serbtrad.html. – Названня з екрану.
5. Остапенко С. Особливості становлення політики мультикультуралізму в канаді / С. Остапенко // Дні науки філософського факультету – 2015. Міжн.наук.конф.(21–22 квітня 2015 р) Матеріали доповідей та виступів. Частина 10. – С. 42–44.
6. Почему японцы не поддерживают...[Электронный ресурс]. – Режим доступа: URL: <https://otvet.mail.ru/question/88435871>. – Название с экрана.
7. Дерябина С. Россия и опыт мультикультурализма: за и против / С.Р. Дерябина // "Этнопанорама". - №1-2, 2005. - С. 14-18.
8. Юнг К. Г. Архетип и символ / К. Г. Юнг. -«Renaissance IVEwo; М., 1991. - С. 5-85.

9. Горелов, А.А. Этика: учеб. пособие / А.А. Горелов, Т.А. Горелова. – 3-е изд. – М.: Флинта: МПСИ, 2008. – с. 411.
10. Бахтин, М.М. Эстетика словесного творчества / М.М. Бахтин. – М.: Искусство, 1979. – 424 с.
11. Общая психология. Словарь / под ред. А.В. Петровского. – М.: ПЕР СЭ, 2005. – 251 с.
12. Декларация принципов толерантности. Утверждена резолюцией 5.61 генеральной конференции ЮНЕСКО от 16 ноября 1995 года. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: URL: www.tolerance.ru/toler-deklaraciya.php/. – Название с экрана.

Атаманюк Зоя Миколаївна – кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. У. Ушинського.

УДК: 123+171+168.52,2

РОЛЬ СВОБОДЫ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ОСВІТІ

В статті розглядається роль свободи у сфері сучасної української освіти. Одним із наслідків культурної глобалізації є монополізація інформації, освіти і духовного простору із боку massmedia. Академічне середовище знаходиться під контролем, щоб служити політичним цілям і соціальній ідеології представників панівної влади.

Ключові слова: освіта, свобода, цінності, академічне середовище.

РОЛЬ СВОБОДЫ В СОВРЕМЕННОМ УКРАИНСКОМ ОБРАЗОВАНИИ

В статье рассматривается роль свободы в сфере современного украинского образования. Одним из последствий культурной глобализации является монополизация информации, образования и духовного пространства со стороны massmedia. Академическая среда находится под контролем, чтобы служить политическим целям и социальной идеологии представителей правящей власти.

Ключевые слова: образование, свобода, ценности, академическая среда.

ROLE OF FREEDOM IN THE MODERN UKRAINIAN EDUCATION

The article discusses the role of freedom in contemporary Ukrainian education. One of the consequences of cultural globalization, monopolization of information, education and spiritual space by the mass media. The academic environment is controlled to serve a political purpose and social ideology of the ruling power.

Keywords: education, freedom, values, academic environment.

Метою нашої статті є дослідження ролі свободи у сфері сучасної української освіти, зокрема академічної. Глобалізація, цінності суспільства, що трансформуються, навіть політична кон'юнктура та ще безліч факторів впливають на систему сучасної української освіти. Але успішний та продуктивний розвиток можливий за умови свободи. Саме ці наявні суперечності спричинили наше дослідження.

Освіта як соціальний інститут є сукупністю певних установ, осіб, які забезпечені спеціальними матеріальними засобами і здійснюють конкретні соціальні функції, з іншого боку, освіта — це набір, система ідей, правил, положень, стандартів, норм діяльності, поведінки людей у ситуаціях освітянського життя [5, с. 180]. Освіта як соціальний інститут має історичний характер. Це відносно стійка форма соціальної практики, за допомогою якої функціонує суспільне життя, забезпечуються необхідні соціальні зв'язки та відносини, що характеризують суспільство.

Сучасна система освіти не тільки транслює зразки культури від покоління до покоління, з